باخ

١٦٨٥ ـ ١٧٥٠

وەرگێران و ئامادە دەکردنی
ئازاد دلزار

کاتێ ـ یۆهان سەبستیان باخ ـ هونەری مۆسیقای کردە پیشە بەلای خەلکەوە سەیر نەبو، بەلام جێگەی سەر سورمان دەبو ئەگەر پیشەیەکی تری هەلبژاردبایە. ئەم هونەرمەندە لە شارۆچکەی ـ ئەیزناخ ـ لە خێزانێکی ناو دار لە بواری هونەری مۆسیقادا لەدایك بووە، باپیرانیو زۆربەی خزمەکانی پیشەیان ئەرغەنوون و کەمان زورنا ژەنی بووە، یاخود مۆسیقایان روو نووس دەکردو ئەم هونەرەیان کردبو بە بەشێك لە ژیانیان، ژمارەی ئەوانەی لەم خێزانەدا بەکاری مۆسیقاوە خەریك بوون لە نێوان سالەکانی ١٥٦٠ ـ ١٨٧١ز، دا لە پەنجاو سێ کەس کەمتر نەبوون هەر چەندە هەموویان خاوەنی ئەو بەهرەیە نەبوون کە ژیانیان تەنها لە رێگەی مۆسیقاوە مسوگەر بکەن بۆیە پەنایان دەبردە بەر پیشەی تر وەك چنین و نانەواییو پێلاو دروست کردن، ئەندامەکانی بنەمالەی ـ باخ ـ هەردەم هەژارو نەدار بوون.

یوهان سەبستیان لە مالێکدا چاوی بۆ دونیای رۆشن هەلهێنا کە پر بو لە ئاوازی مۆسیقا هەر لە زووەوە بەهرەی مۆسیقا تیایدا چەکەرەی کرد.

باوکی یوهان، ـ ئەمبرۆ سێوس ـ لە مۆسیقا ژەنەکانی دەربار بوو یەکەم مامۆستا بوو بۆ کورەکەی کە لە دوای دەرچوونی یەوە لە قوتابخانە تا درەنگانی شەو وانەی مۆسیقای پێ دەگوت، یوهان زۆر تۆکمەو لەش دامەزراو نەبوو گەلێ جار نەخۆشی لەقوتابخانەی دادەبری.

مالی سەبستیان بە باغێك دەورە دراپو گەلێ جار بۆ پشودان

رووی تێدەکرد هەر لەوێدا فێری یەکەم دەرسی خۆش ویستنی سروشت بوو، وانـەکانی ئاینی لە دایکی وەرگرت کەهەر جارە چەند برگەیەکی لەکتێبی پیرۆز بۆ دەخوێندەوە ئەویش لەسەر گازەرای پشت لێی رادەکشاو لەتێك خورینی هەورەکان رادەما. ئەو چیرۆکانەی کە ئەو کاتە لە دایکی‌یەوە کەوتبوونە بەر گوێی یەکـەم کاریگـەری ئاینی لەنـاخدا چەسپاند ئەو ساڵە پر لە بەختەوەریانە زۆریان نەخایاند بەلکو زوو کۆتاییان هات پاش گەیشتنی بەتـەمەنی نۆ ساڵی دایکە خۆشەویستەکەی کۆچی دوایی کردو ساڵێکی تیەوەر نەسـووراپـەوە باوکیش بەدوایدا رۆیشت، بەڵام خۆش بەختـانە برا گەورەکەی ـ کریستۆف ـ شانی دابن باڵی کریستیـان و برایـەکی تری.. کریستیـان و براکـەی توانیـان بەردەوام.بن لە خوێنـدنی مۆسیقـاو بچنە قوتابخانەی شاری ـ ئۆردۆرۆف ـ کە ۳۰ میلێك لە ئیزناخەوە دوور بوو، کە ـ کریستـۆف ـ ی برا گەورەیـان لەو شارەدا ئەرغەنوون ژەن بوو. کریستیان لەوێدا بو بە قوتابێکی بەرچاو. رۆژ لەدوای رۆژ ـ باخ ـ ی بچکۆلە پتر مۆسیقای دەچوو بەدڵدا زۆربـەی کاتی خۆی بۆ روو نووس کردنی بەرهـەمی گەورە مۆسیقاژەنەکان تەرخان دەکرد دووبارە رێکی‌دەخستنەوەو بۆ ئامـێری تری ئامـادە دەکـردن جیـالەو ئامـێرانـەی کە ئەو مۆسیقـایانەیان بۆ داندرا بوون. جارێکیان دەیویست پارچە مۆسیقـایێك روونووس بکا کەبراکەی لە سنووقێك قوفڵی دابو، بەڵام دەرگای سنوقەکە لەشیش دروست کرابوو و خانە خانە بوو، سەبستیـان دەی توانی دەستـە بچکـۆلەکـانی تێ بخا بۆماوەی شەش مانگ هەلی ئەوەی وەردەگرت تا هەموو خێزانەکە دەخـەوتن ئەویش پەرەێکی دەردەهێناو لەژێر رۆشنایی مانگە شەودا روو نووسی دەکردو بەیانی دەی خستەوە جێگەی خۆی بێ ئەوەی کەس پێی بزانێ.

کاتێ تەمەنی گەیشتە پانزدە ساڵان ماڵی براکەی بەجێ هێشت و کەوتە بیری ئەوەی مشووری ژیانی خۆی بخوا. لەگەڵ یەکێك لە برادەرەکانیدا رووی کردە ـ لونبرغ ـ کە نزیکەی دووسەد میل لە ـ ئوردروف ـ هوە دووربوو لەوێدا بوو بەئەندامی کۆرس لە دێرەی ـ قەدیس میخائیل ـ و بۆی رەخسا کە رەوشن بیری مۆسیقەیی تەواو بکا لەبواری مۆسیقای کلیسەی‌داو گوێ بۆ باشقـە ئەرغەنوون ژەنەکانی زەمانی خۆی شکل بکات. پاش ئەوەی دەستی کرد بەئـاوازدانـان بۆ ئامـێری ئەرغـەنـوون لەتەمەنی هەژدە ساڵیدا ـ باخ ـ یەکەم کاری گرنگی وەرگرت لە شاری ـ ئەرنـستـات ـ لەوێـدا بو بە ئەرغـەنـوون ژەن و بەرێـوەبەری جووقەی کلیسایێکی تازە دروستکراو کە دەبوایە بەیـانی هەمـوویەك شەموان لە سەعات هەشتی بەیانی‌یەوە تاسەعات دە ئەرغەنوونی لێ بداباو پێنج شەموانیش لە سەعات حەوتـەوە تا نۆ رۆژانی دووشـەمـەش لەکـاتی نوێـژدا. ئەم فرمانەش هەموو کاتی لە دەست نەدەسەند ئەو کاتانەی کە بێ ئیش دەبو خەریکی ئەرغەنوون لێدان دەبو تا بوبە ئەرغەنوون ئەنگێویکی گەورەو بەناوبانگ، گەلێ لاواندنەوەی دانا لە جۆری ـ کەنتاتا ـ واتە: (چیرۆك یانواندن کە جووقە بە گۆرانی بیڵێن) هەروەها جۆری ـ تۆکاتا ـ واتە: (ئاوازێك بۆ پیانۆ کە لێهاتویی پیانۆژەنە کە دەردەخا) وەجۆری ـ فیوغ ـ واتە: (چەند دەنگێك بە دوای‌یـەکـدا بێن و وتێکـەڵاوبن). لە ساڵی ۱۷۰۷ دا کە تەمەنی گەیشتە بیست و دوو ساڵان کرا بە ئەرگەنوون ژەنی مکیسـای ـ قەدیس بلاسیوس ـ لە ـ مولهەوزن ـ هەرچەندە باری ئەوێ سەخت بو لەگـەڵ ئەوەشـدا توانی هەنـدێ لە نایـابترین ـ کەنتاتا ـ کانی دابنێ تەنها ساڵێك لەوێدامایەوە لەوکاتەدا لەگەڵ کچە مامە بچکۆلەکەیدا ـ ماریا بەربارە ـ دا زەمـاوەنـدی کرد. لە هاوینی ساڵی ۱۷۰۸ دا دۆقی «ساکس وایمار کە زۆری پێ گەشکە دار بوو بانگی کردە لای خۆی‌و کردی‌یـە ئەرغەنوون ژەن و پێش رۆی ئۆرکسترای دەرباری خۆی ئەمە یەکەم جاربو ـ باخ ـ لە فرمانەکەی خۆی رازی بێ، لە (ویمار) هەندێ لە چاکترین بەرهەمەکانی خۆی نووسی کە تایبەتین بە ئەرغەنوون لەوانەش: «تۆکاتای گەورە» و «فیوغی پەیژەی دۆی بچووك» و «فیوغی پەیژەی رێ».

دۆق پیـاوێکی رۆشن بیری خولیـای ئەرغەنوون بو حەزی لە هونەر پەروەری بو وای بە خەیاڵدا هات کە «لویس مارشان» بانـگ بکـا کە ئەو کاتـە ئەرگـەنوون ژەنی دەرباری «لویسی پانـزدەهـەم» بو تا پێش برکـەیەك لە نێوان ئەوو ـ باخ ـ دا سازبـدات رۆژێـکـیـان هەروا بە رێکـەوت مۆسیقـا ژەنی فەرەنسەوی واتە ـ لویس مارشان ـ گوێی لە ژەنینی ـ باخ ـ

دەبێ تووشی شپرزەیی دەبێو شار بەجێ دێڵێ پێش ئەوەی لە پێش برکەکەدا بەش داری بکا.

ـ باخ ـ جگە لەوەی کە ئەرغەنوون ژەن بو لە دەرباری دۆقدا ـ کلاڤیکۆردرو ـ کەمان ـ یشی لە ئۆرکسترای دۆقدا لێدەدا کە لە بیست و دوو مۆسیقا ژەن پێك هاتبوو. کاتێ کرا بە پێش ڕۆی مۆسیقا ـ مایسترۆ ـ لە ساڵی ١٧١٤دا دەبوایە هەموو مانگان ـ کەتناتایەك ـ و چەند پارچە مۆسیقایەك بۆ ئۆرکسترا بنووسێ ئەم کارانەش پسپۆڕێکی گەورەیان پێ بەخشی. کاتێ فرمانی سەرۆکی گشتی مۆسیقای دەربار لە ـ ویمار ـ بە چۆڵی مایەوە لە ساڵی ١٧١٦دا حەزی دەکـرد ئەو پڕی بکاتەوە بەڵام بۆی نەرەخسا ساڵێکی نەبرد ـ میرلیۆپۆلد ـ میری ـ ئەنهەلت کۆتهن ـ کارێکی لەم بابـەتەی پێ سپارد ئەویش قبووڵی کرد گەلێك دڵنـەوای کرد کە خۆی مۆسـیقـازانێکی باش بوو. باخ زۆر بەختـەوەر بوو ئیشـەکـەی بریتی بو لە سازکردنی ئاهەنگی بچکۆلە جۆری ـ مۆسیقای ژووران ـ بواری دانان و سەفەری لە بەردەمدا کرایەوە چو بۆ ـ لایبزگ ـ بەهیوای ئەوەی کە بە ـ هەندل ـ بگا بەڵام لە ڕۆژی چوونی ئەو دا شاری بەجێ هێشتبوو.

ساڵی ١٧٤٠ سەفەرێکی کرد بۆ «کارلسپادسپا» لەگەڵ دەست و پێوەندەکانی میردا. لەکاتی گەڕانەوەیدا زانی ماریا بەربارەی ژنـی کۆچی دوایی کردوە زۆری ئازار چەشت و نیگـەران بو چونکە ژنێکی باش و دایکی حەوت مناڵ بوو. لە دوای ساڵێك ـ آنا مجدلینا ـ ی هینا کە کچی بووق ژەنێکی یەکێك لە شارەکان بوو لەوێش سیـانزدە مندالی تری بوو آنا گۆرانیو ڕوونووس کردنی مۆسیقای باش دەزانی فێری ـ کلاڤیکورد ـ ی کرد بو کە ئێواران بە ماندوێتی لە کاردەگەڕایەوە بۆی لێدەدا.

ئەو ساڵانەی (باخ) لە ـ گوتهن ـ بەڕێی کردن ١٧١٧ ـ ١٧٢٣ ساڵی بە بڕشت بوون بۆ بەرهـەمی مۆسیقـاکـەی ـ شەش ـ کۆنشرتـۆ ـ ی بەنـاوبـانگی نووسی بۆ میرەکـەی کە شەیدای مۆسیقابوو ناوی نان ـ براندنبورغ ـ کە یەکێك بو لە دەفەرەکانی براندنبورغ ـ کە یەکێك بو لە دەڤەرەکانی بڕووسیای کۆن.

ئەگەر ئەمیر لیۆپۆڵدا ژنێکی نەهێنابا کەرکی لە مۆسیقا دەبۆوە بۆی هەبو ـ باخ ـ بە درێژای تەمەنی لە دەربارەی ئەو میرەدا بمـابـایـەوە بەم جۆرە باخ لەدوای شەش ساڵان دەسـتی لەکـارەکـەی هەڵگـرت. لە پاش دڵەڕاوکـێ داوای کاری مامۆستایەتی کرد لە قوتابخانەی ـ قەدیس تۆماس ـ لەلایبزگ داوا کاریەکەی پەسەندکرا هەرچەن کاری ئەوێی وەکو ئەوەی پێشووی نەبو بەڵام پێی ڕازی بو بۆ ئەوەی خوێندنی باشتر بۆ مندالەکانی مسۆگەر بکا.

هەرچەندە لە دەست ئەوپلانانەی کە دەستەودایەرەی کلیسەی ـ قەدیس تۆماس ـ بۆیان دادەناوە گەلێك ئازاری چەشت بەڵام بەشی دوایی ژیانی پڕ بو لە کاری بەرهەم دارکەنایاب ترین ـ کانتاتا ـ و ـ لاوانە ـ وەو ـ ئازارەکانی مەسیح ـ ی تێدا دانان وە هەروەهـا «ئـازارەکـان بە گوێـرەی ئینجیل مەتی»و «ئۆرا تۆرێوی لەدایك بوون)ی تێدا دانان.

باخ لە سەردەمی ژیـانیدا خەڵکی ڕێـزیان لێدەنا نەك لەبەر دانراوەکانی بەلکو لەبەر بەتوانایی لە ئەرغەنوون ژەنیدا هەر کەسێك ئەرغەنوونێکی تازەی دروست کردبا ڕاوێژی بەو دەکردو لە ڕێ نومایيەکانی کەلکی وەردەگرت کاتێ سەری لە ـ پۆتسدام ـ دا لە ساڵی ١٧٤٧دا مەلیـك بانـگـی کرد کە هەمـوو ئەرغەنوونەکانی شار لێبدا ـ باخ ـ بەم ڕوو لێنانە دڵگوشاد بو کاتێ گەڕایەوە بۆ ـ لایبزگ ـ پارچە مۆسیقایێکی بۆ مەلیك دانا.

دەڵێن ئەو ئەرکە گرانەی باخ بە درێژایی ژیانی کێشای بۆ ڕوو نووس کردنی بەرهـەمـەکانی لەبەر تیشکی چراو گێکی کزدا بوونـە هۆی کەم بینـایی چاوەکـانیو لە دوا دوای ژیـانیـدا بەیـەکجـاری چاوەکـانی لەدەست چوون ساڵی ١٧٥٠ز بە نەخۆشی ئیفلیجی کۆچی دوایی کرد، تەرمەکەی لە ڕێڕەوێکی ساکارانەدا بەرەو گۆڕستانی ـ قەدیس یوحەننا ـ بەڕێ کرا.

● **سەرچاوە:**

سیرکبار الموسیقیین ـ لیدیبرد، انکلترا، ط ١٩٧٥

لەکتێبی: (سیرکبار الموسیقین وەرگێڕدراوە
طبع انکلترا الطبعة الاولی ١٩٧٥
من کتب : لیدیبرد

O